

Claes 1952

Kapitel 1

Förr var jag rädd för
att folk skulle få veta.
Idag är folk beredda att
betala för att få veta.

CENTRALSTATIONEN
– tisdag morgon, det doftar
morgonrusning – hett svart fri-
golitmuggkaffe, nyduschat hår
och en svag aning av jäkt. Fick jag med mig
mina silverarmband? Jag köpte dem i Kat-
mandu och har dem alltid när jag föreläser.
De ger mig den där speciella känslan av trygg-
het när de klingar mot varandra. Det är en ny
dag, allt är möjligt, jag känner det ända ut i
tåspetsarna! Ska bara hitta rätt tågvagn, rätt
sittplats. De nymornade ansiktena som möter
mig är nyfiket vänliga.

Minns att jag aldrig kände mig hemma bland killarna i min klass. Jag kände mig inte hemma bland tjejerna heller. Jag var tio år och jag kände mig inte naturligt hemma någonstans. Måste jag vara antingen det ena eller det andra? Varför finns det bara två val? Varför måste jag välja?

Jag kunde vara med killarna och så kunde det urarta till att vi plötsligt skulle vara taskiga mot tjejerna. Det kändes inte bra. Då avstod jag hellre från att vara med grabbgänget och gick hem istället. Eller gick helt ensam på skolgården.

Jag hade ingen bästa vän. Jag hade kompisar som bodde i närheten. Dem lekte jag med lite grann. Men oftast lekte jag ensam, hemma. Tecknade, fotograferade, körde med bilar och min modelljärnväg.

Jag har fått sittplatsen närmast fönstret. Mitt emot sitter en mamma med barn, en pojke. Han tittar på mina naglar. Jag ler mot honom. Mamman tittar på en vit medelålders kille som just ska sätta sig bredvid en svart kille på sätet snett mitt emot oss. Förnärmat säger den vite mannen: "Excuse me!" med typisk svensk brytning när han stiger över den svarte killens utsträckta ben. Han svarar: "Helt okej, jag såg dig inte".

Fördomar är ett farligt gift. Jag ryser när jag tänker på att så många låter det flöda fritt i sina ådror. Författaren Lev Tolstoj skrev en gång: *Man älskar det man förstår*. Är det så? Att endast det vi känner igen, kan vi förstå. Och tvärtom, det vi inte känner till förstår vi inte, kan vi inte älska. Kan vi kanske till och med hata?

Mina tankar blir hängande i luften. Mamman med den lille nyfikne pojken försöker få honom intresserad av en barnbok. Han vägrar. Hans blick sitter klistrad på den godispåse jag plockat upp ur min väska. Jag böjer mig fram, bjuder. Efter en snabb blick på mammans tillåtande nick gräver hans lilla barnahand prasslande fram tre stycken dödsfall. "Det är för många, Petter..." förmanar mamman. "Det är en lång resa", säger jag, "låt honom ta..." En sötsalt lakritsdoft sprider sig i vår hörna av tågvagnen.

På väg igen, visst är det väl tisdag idag? Vilse i kalendern ibland, fick jag med mig sladden till datorn?

Sara Lund dyker upp. Ett kärt återseende. Vacker är hon också, och lång! Längre än jag med sina höga klackar. Klart hon väcker uppseende. Provocerar rent av. Hon är den enda som faktiskt kan höra mig tänka. Hon tittar genomträngande på mig, jag ryser. Hon börjer sig fram och viskar att jag inte ska uppta för mycket syre med så mycket skit, hon vet ju ändå allt.

- Du hade ju minst en stor fördom. Minst. Minns du inte? Inte? Stor, fet, äckligt allt överskuggande förutfattad mening.
- Så farligt var det väl ändå inte!
- Du var ju den största transofoben världen hade skådat.

Rakt i solar plexus. Sara vet exakt vilka mina svaga punkter är. Jag har aldrig kunnat lura henne. Aldrig. Visst, jag erkänner, jag var oerhört macho på den tiden, hade helskägg och blev utsedd till Årets Bästa Soldat på P7 i Ystad.

- Ja, där ser du. Du var till och med beredd att ha ihjäl mig. Minns du? Du ville ta livet av mig.

Det bränner till bakom ögonlocken. Jag blundar och sväljer hårt. Tittar mig omkring; hörde de andra resenärerna vad hon sa? Det är bra att hon är så ärlig mot mig. Jag förstår hennes hån. Jag förnekade henne under så lång tid, under så många år. Det är klart att hon är bitsk. Visst ville jag ta livet av henne. Av oss. Det hade varit enklast av allt, bara avsluta alltihop. Inte veta av något mer. Det blev aldrig så.

Sara plockar fram nagellacket, säger att hon inte hunnit göra sig i ordning, att det har varit en hektisk morgon. Den lille pojken följer rörelserna med outgrundlig min.

Det roliga är att jag träffar på så många kvinnor idag som tycker att jag är den största machon de har mött i sitt liv. ”Jag känner ingen annan man som skulle våga göra det du gör!” har jag hört dem säga.

Det är annorlunda nu. Förr var jag rädd för att folk skulle få veta. Idag är folk beredda att betala för att få veta.

Spårarbeten gör att tåget står stilla. Gör mig inget. Jag har inte bråttom. Det har jag oftast inte. Jag tar för det mesta ett tåg tidigare. Ibland en hel dag tidigare. Resekommunikationerna är inte alltid att lita på.

Solen kan anas bakom den disiga morgonen. Tankarna återvänder till det här med fördomar.

Vi är programmerade att tycka en massa saker. Men mycket av det vi tycker, tycker vi inte. Det är någon annan som har sagt till oss att vi ska tycka det. Vi vet ju inte alltid varför vi tycker saker och ting. Eller när vi började tycka så. Radio, tv, tidningar programmerar oss hela tiden, talar om för oss vad vi för ögonblicket ska tycka, veta och bry oss om. Skolan programmerar. Skolan till och med betygsätter hur duktiga vi är på att ta till oss den programmering som samhället erbjuder.

Kyrkan programmerar. Eller, ja, programmering kanske de inte säger inom kyrkan. Den ger oss *värderingar*. Det låter bättre, men är samma sak.

Våra främsta programmerare är våra föräldrar. De har mer eller mindre oinskränkt makt över oss de första 10–12 åren av våra liv. De talar om för oss hur världen ser ut och hur världen fungerar.

Hur såg världen ut när jag blev programmerad? Hur såg Sverige ut? Ja, det är ju ett tag sedan, ett 50-tal år har förflutit. Och hur såg Sverige och världen ut när mina föräldrar blev programmerade av sina föräldrar?

Jag minns hur Sverige såg ut; det var ett helt annat land på den tiden. Då kunde till exempel alla människor gå i trappor. Det fanns

inga ”handikappade”. Och fanns det några, så var de inte ”handikappade”. De var invalider.

Det är ett engelskt ord – invalid. Det betyder oduglig, utan värde. Så är jag programmerad. När jag ser någon i rullstol tänker jag: *Där kommer en sån där värdelös, skit i den!*

- Är du ironisk, eller? frågar Sara leende.
- Jag är alltid ironisk! Jag vet att vi inte kan tänka eller säga så idag, numera är de uppgraderade, de har nedsatt funktionsmöjlighet.
- Låter klart mer positivt.

På många sätt är det annorlunda idag. Men där jag kommer från, 1950-talet, och där mina föräldrar kommer från, 1920-talet, var det så. Det var så vi blev programmerade.

Idag ska vi vara pk, politiskt korrekta. Jo, visst. Men det blir lite rörigt ibland. Heter det rullstolsburen eller rullstolsbunden? Vilket är det korrekta? Hur definierar sig de som inte hör? Är de döva eller har de nedsatt hörsel?

- Det beror väl på... säger Sara.
- Beror på vad då? Antingen hör du eller inte. Hur svårt kan det bli? Antingen så kan du gå eller inte. Du måste vara antingen eller!
- Äh, du bara larvar dig, ironi, jag fattar.

Kanske. Kanske är jag bara ironisk. Det är mitt sätt att hantera svåra frågor. Det fungerar alldeles utmärkt när jag föreläser och står på scen. Det lockar till befriande skratt. Jag brukar säga att allt är så mycket mer komplicerat idag. Vi vet ju inte var vi har människor. Varför ska vi hålla på med det där med rullstolsburen eller rullstolsbunden? Varför inte bara säga hjulbent!

Tåget igång igen. Måste på toa. Naturen kallar.

Det var inte bättre förr. Men det var enklare. Alla människor var heterosexuella. Karlarna var karlar och kvinnorna var glada för det. Så enkelt det var.

Sara ler i mjugg.

På vägen tillbaka möts jag av konduktören. Han får snällt följa med till min sittplats där jag har min väska och tågbiljett. Jag märker att han inte låtsas se Saras långa ben. Vad tänker han måne? Jag lär nog aldrig få veta och jag har ingen lust att fråga.

Sjunker ner i tågets sköna förstaklassfätölj och återvänder till mina ”ironiska” funderingar, som Sara kallar dem.

Tänker att världen förändrats. Förr använde vi dörrar, idag går vi in i väggen. Folk hade inga allergier heller; vi hade matutslag. Jag åt senap och blev alldeles prickig över hela kroppen.

- Har du ätit senap nu igen? frågade mamma strängt.
- Ja.
- Men gör inte det, du blir ju alldeles prickig!
- Ja.
- Sluta med det!
- Ja.

Och så åt jag senap igen och blev prickig igen... men det var ju ingen allergi! Jag tyckte ju om senap.

På den tiden kunde alla äta kött! Jag lovar. Förr kunde *alla* det. Nu är det inte så. Minns när jag hade en grillfest hemma för ett par år sedan. Jag hade bjudit hem några grabbar och en av killarna sa: ”Jag kan inte äta det där!” för han var nämligen vegetarian. Det skulle jag känna till, tyckte han, och ha ett vegetariskt alternativ hemma.

Min mamma har alltid sagt att jag får klä mig hur jag vill, bara jag är hel och ren. Men hon har aldrig sagt något om att jag ska ha

vegetariskt hemma. Min generation är inte programmerad så! Eller att du ska vara vegetarian. Det är ju det politiskt korrekta idag. Så nu är jag också vegetarian.

Vi kan ju vara olika sorters vegetarianer. Det finns många olika. Jag har valt gruppen slaktovegetarianer, så att jag kan höra hemma någonstans. I synnerhet när jag ska på konferens och måste fylla i rutan för specialkost. Pinsamt att inte ha något att skriva där. Jag brukade skriva julbord, men det fick jag aldrig. Så nu skriver jag slaktovegetarian. Det är bra och enkelt. För då ringer folk och frågar, så får jag social kontakt också. ”Slaktovegetarian?” frågar de. Ja, svarar jag, det är en vegetarian som äter kött... fast bara kött från vegetarianer. Det är min grej liksom. Det slinker ner en och annan ko ibland...

- Kött av vegetarianer som lever i bur eller från dem som är frigående? frågar Sara spjuveraktigt.
- Frigående så klart! Det måste finnas fler som jag. Vi kanske skulle bilda en förening. Slaktovegetarianernas förening. Kräva vår rätt i samhället. Biff med lök! Eller någon annan rätt.
- Tröttnar du aldrig?

Sara tittar avmätt på mig. Tvingar mig tillbaka till verkligheten. Jag vet att hon gillar mig innerst inne, fast det inte alltid har varit så. Hon har hatat mig. Verkligen hatat. Och jag henne. Fast jag inte kunde leva utan henne. Jag har psykiskt mått så illa att jag varit beredd att hellre ta mitt liv än leva utan henne.

Dags för fika. Vi följs åt till bistron.

Kapitel 2

Är det någon som egentligen
vet hur hjärnan fungerar?
Hade vi inte behövt en
instruktionsbok?

MYCKET HAR ÄNDRATS sedan jag blev programmerad. En hel livstid. Men jag har förstått att jag måste uppgradera mig. Det är det jag försöker säga. Vi måste lära oss att allt inte fungerar likadant nu som det gjorde då. Jag brukar säga att jag är född 1949, men har uppgraderat mig till en 1973 års modell...

– Blev det så mycket bättre då?

Snabb är hon, Sara. Gillar att slänga käft. Inte konstigt att jag tycker om henne. Jag tar ny sats.

Allt sitter i hjärnan, uppe i huvudet. Vår hjärna har suttit på våra kroppar i över 200 000 år. Det är samma hjärna som uppfann flintyxan på stenåldern, som idag tillverkar bilar, datorer och som flyger jorden runt. Samma hjärna! Den saknar begränsningar. Vi människor däremot, inför begränsningar hela tiden. Vi begränsar oss själva och vi begränsar varandra ständigt och jämt. Är det någon som egentligen vet hur hjärnan fungerar? Hade vi inte behövt en instruktionsbok?

– Du hade sannerligen behövt en...
– Det finns ju människor som inte ens vet hur de sätter igång den...

På sidan ett i manualen kan vi beskriva olika läten från dem som inte har fått igång sin hjärna. Det kan låta så här: ”Det går inte!”

Men *allting* går. Tänk bara på så mycket som har gått sedan stenåldern. Det kan ta olika lång tid och kosta olika mycket pengar, men det går. Sedan finns det ju människor som inte har haft igång hjärnan på jättelänge. De låter ungefär så här: ”Jag vill ha det som det var på 1970-talet!”

Och det kan de fortfarande få. Fast numera ligger det i Afrika. Där finns det fortfarande stater som har ungefär samma jämställdhet och sociala standard som vi hade i Sverige på den tiden. Dessutom har Afrika bättre väder. Vill du ha sommar mitt i vintern, åker du dit där det är sommar. Vill du ha det som det var på 1970-talet, flyttar du dit där det är som på 1970-talet.

- Sverige är en del av Europa, en del av världen, inflikar Sara.
- Men tycker inte du att vi är dåliga på att hälsa invandrare välkomna?
- Vi kan självklart bli bättre. Vet du vad en invandrare är för någonting? Samma som vi, fast lite senare...
- Skämta du...
- Jag skämtar inte. Vi är väl invandrare allihop. Har du koll på när din släkt invandrade till Sverige?
- Ja. De invandrade på den tiden när Stockholm var en tysktalande stad. Och jag tycker fortfarande att det talas konstigt i den stan!

Asiens och Afrikas befolkningar ökar. Europas befolkning minskar i runda slängar med en miljon per år och antalet pensionärer i Sverige ökar hela tiden.

Vi ska vara glada att folk fortfarande vill komma hit och fylla på med dem som vill jobba och hjälpa oss bevara välfärden. Frågan är om Sverige klarar sig utan invandring.

- Skulle inte tro det. Inte i längden i vart fall.
- Därför bör vi kanske hälsa dem välkomna så att de kan känna att de hör hemma här.

- Vi ska inte vara rädda för människor. Vi ska vara rädda *om* människor.

Kloka, kloka Sara.

En macka med räkor skulle sitta gott. En macka? Sara höjer på ena ögonbrynet. Nej, vi gör väl som vanligt, uppmanar hon, en räk-sallad à la Sara! Ta *två* räkmackor. Skrapa av allt pålägg på en tallrik. Släng brödet! Den är numera klassisk – väldigt många räkor, ytterst lite sallad, inget bröd. Borde inte kallas räcmacka egentligen.

Jag köper alltid förstaklassbiljett, går rakt in i bistron och beställer två räkmackor och en flaska rött. Alla mina pengar går åt till räcmackor och vin. Jag är numera en så välkänd tågkund att bistropersonalen ibland brukar förvarna: ”Det är slut på räcmackorna!”

Minns när vi turade över till Köpenhamn från Malmö en gång i tiden. När den svenska kronan var betydligt starkare än den danska. När danskarna stod ut med oss fulla svenskar för att få in så mycket cash som möjligt. Idag vill de inte veta av oss, de behöver varken oss eller andra utbölingar; säger de i alla fall. Eller som den danske violinisten Svend Asmussen en gång sa: ”Det är en sak som är bättre i Sverige än i Danmark – svenskarna har bättre grannar!”

Mycket handlar om att uppgradera hjärnan och få den att hänga med sin tid. Fast det är ett fasligt motstånd. Det finns alltid något att skylla på. Det finns till exempel de som skyller på naturen och säger: ”Det är himla onaturligt att vara homosexuell. Hade alla varit homosexuella hade mänskligheten dött ut.”

Det hade den gjort om alla hade varit golfare också! Men det är det aldrig någon som har problem med. Vi bygger nya golfbanor, inga problem där inte. Men drar ett Pride-tåg genom stan, är det

plötsligt fara å färde att hela mänskligheten ska dö ut. Bara så där, poff!

Kan överhuvudtaget någonting som finns i naturen vara onaturligt? Är det inte det ordet säger? Finns det i naturen så är det naturligt. Är det inte så? Eller är det så att vi människor vet något som naturen inte har fått veta ännu? Kan det vara så? Behöver vi skicka Naturen på kurs? Uppdatera Naturen... Natur 2.0, kanske?

- Undrar vad naturen skulle ha för specialkost? Lövbiff? Eller gräsand?

Min tur att le, hahaha, Sara är med på tåget. Bokstavligen. Det är kul att bolla och slänga käft med henne. Käraste Sara.

Vi har lämnat stationen och är på väg mot nästa. Tåg är så handfasta på något sätt, jag får en bestämd känsla av slutdestination. En illusion kantänka. Mestadels känns ju livet som om vi inte har några färdiga svar, inte vet vem vi är, inte har hela bilden klart för oss eller vart vi är på väg. Kanske det inte heller behövs. Kanske det räcker med att veta vad vi ska göra en timme, en dag i taget?

Funderar en stund på vad som är normalt och vad som är onormalt. Normal, kommer från ordet norm, som betyder vanligast förekommande, kan vi säga. Men hur ska vi veta vad som är vanligast förekommande? Vad som är normalt? Är det som är normalt i Göteborg normalt i Stockholm? Är det som är normalt i Sverige normalt i Spanien? Somalia, USA, Brasilien? Är det inte konstigt att vi använder ordet normalt vilket betyder olika beroende på var i världen vi är och vad vi pratar om? Det blir himla rörigt. Kan det vara så att det som kan vara väldigt normalt på ett ställe, i en stad, kan vara himla onormalt på ett annat ställe, i samma stad? Ta till exempel beteendet på en fotbollsmatch och flytta ut det till ett sjukhus eller en skola.

- Hur menar du?
- Nog skulle många bli förvånade om det dök upp ett gäng MFF:are i en operationssal och började sjunga: ”Jobba, jobba, jobba”. Eller: ”Till attack, kämpa på, för vår färg är himmelsblå!”

Allt är beroende av sitt sammanhang. Och framför allt – vem är det som bestämmer vad som är normalt respektive onormalt? Normen är lokal och vi är förprogrammerade med olika normalitetsföreställningar.

- Vad menar du?
- Jo, vi gör ett litet tankeexperiment. Tänk på en amerikan. Tänk även på en japan och en norrman. Gör du det?
- Ja.
- Säg ja om du tänkte på en amerikan i rullstol.
- ... äh du!
- Okej, men tänkte du till exempel på ett japanskt barn?
- Nä.
- Nej, det ligger inte så nära till hands. Eller tänkte du på en homosexuell norrman? Tänkte du på någon som du känner, eller kanske någon på Facebook, någon på ditt jobb?
- Nej.
- Men vem har placerat bilderna i ditt huvud?

Det skulle inte vara konstigt om bara några få tänker på alternativa bilder av en amerikan, en japan eller en norrman. Det märkliga är att nästan ingen tänker alternativt. Vi är så hårt programmerade. Det är ingen som berättar en saga för sina barn som börjar: *Det var en gång en svart homosexuell ung kvinna som satt i rullstol*. Det börjar sällan så!

Vi matas med färdiga bilder och har svårt att frigöra oss från dem. Men låt oss fortsätta med tankeexperimentet och göra det lite enklare – tänk på en svensk istället. Vad har den personen för hudfärg? Vit?

- Ja.
- Okej, vit. Vilken sexuell läggning har personen? Hetero, homo, bi?
- Hetero.
- Okej, vi kör på det. Hur gammal är personen som du tänker på? På ett ungefär. 40? 60? 15? Medelålders?
- Medelålders.
- Det är vad du är programmerad med. Man eller kvinna?
- Man.
- Men kan du tänka dig att normalsvensken kan vara en kvinna? Kvinnor är ju i majoritet i Sverige. Men när vi tänker på en svensk, tänker vi på en man.
- Jo.
- Och vilken funktionsnedsättning har mannen som du tänkte på? Tänkte du på någon med nedsatt hörsel kanske? Eller med glasögon? Eller är dålig syn ingen funktionsnedsättning? Glasögon är bara något du har för att kunna se... Alltså, med eller utan funktionsnedsättning?
- Utan.
- Okej, då har vi hittat normen. När vi tänker på en normal-svensk, tänker vi på en vit heterosexuell medelålders man utan funktionsnedsättningar. Hur många är det som passar in i den normen? Kolla bara i vår tågagn...

Eftersom människor tillhör flera olika minoriteter samtidigt skulle vi kunna säga att det bara är 20–25 procent av de arbetsföra i Sverige som är ”normala”. Men om vi istället räknar in hela Sveriges befolkning, från nyfödda till nydödda, hur många är det då som är normala? Kanske är det så få som fyra procent. Inte ens tillräckligt många för att ta sig in i riksdagen, om det nu är så att de vill bilda ett politiskt parti. Och det är kanske en tanke med det! Ingen ska kunna ta sig in i riksdagen utan att åtminstone ha med sig någon som är lite onormal...

Skämt åsido. Istället för att säga att det där är himla *onaturligt* kan du säga: det där är jag himla *ovan* vid. Att du tar ansvar för ditt

tyckande. Det är ju din egen programmering som är problemet, inte världen. Naturen finns. Jag tror nämligen inte att det finns något så ovanligt som det normala. Det går inte att skylla på det. Det normala finns inte. Det normala är en illusion. Vi skiljer oss åt på alla tänkbara sätt; i åsikter, politisk tillhörighet, kulturell och geografisk bakgrund, religion, ålder, utbildning, kön, sexuell läggning. Ja, allt möjligt egentligen. Den som först inser att det onormala är det nya svarta, har störst chans att förstå sin omvärld. Jag vill inte vara normal, jag vill vara som alla andra; jag vill vara unik. Alla är ju unika, men de flesta av oss verkar inte låtsas om det.

Tåget rycker till samtidigt som telefonen ringer, räksalladen får vänta en stund. Det är Regeringskansliet som vill att jag ska föreläsa hos dem i september. De bryr sig inte ens om att fråga efter pris. De vill ha mig, oavsett vad det kostar. Lycklig! Jag duger precis som jag är. Kanske därför jag fick Stora Talarpriset 2010.

Kväver en gäspning. Jag är inte trött, inte det minsta, snarare förväntansfull. Undrar hur morgondagen ska bli, vilka som kommer. Det är alltid lika spännande att möta en publik. Jag gillar den kontakten och jag har aldrig varit rädd för att stå på scen.

Återvänder till min räksallad à la Sara, den smakar förträffligt, fast tågpriserna är stöld.

Efter flera års funderande om Anita och jag skulle gifta oss i Skellefteå eller Malmö, gifte vi oss den 24 juli 1988 i Limhamns kyrka.

När fotografen Elisabeth Ohlson Wallin får hållas kan resultatet bli precis hur bra som helst.

Zeid Andersson, Thomas Fogdö, Özz Nûjen och jag deltog i ett gemensamt utbildningsprojekt under ett par år. Ur detta bildade tre av oss en egen hbt-klubb: handikapp, blatte, trans.

2009 deltog jag i en norsk dokusåpa om transpersoner. Vi var tio personer och i mars 2010 visades åtta avsnitt om "jentene på Toten" på NRK 2.

Det är inte tillåtet att fotografera när jag klär om, men okej då! Du har väl sett mer härresande saker än en man utan peruk?

Min föreläsning funkar för både små och stora grupper och alla storlekar har sina egna utmaningar. 2011 föreläste jag för runt 80 000 personer.

Tror han inte att vi ser att det är en man? Jag reser och föreläser alltid som "Sara". Många har bara upplevt transpersoner som ett underhållande inslag på teater, bio och olika krogar. Jag tycker det är viktigt att folk får se och vänja sig vid att vi finns överallt i ute samhället också.